

KIBÉDI VARGA ÁRON

Napló – 2012

(RÉSZLET)

Január 26.

Hihetetlen, hogy mennyi minden elfér egy ember agyában.

Eszembe jut, hogy 1945-ben öcsém meg én Passauban Frau Lackner vendéglőjében étkeztünk, aki szomszédunk volt, de kissé arrébb egy vendéglőt vezetett. Egy magas széken ült, ott kellett fizetni; energikus asszony volt, de jól ettünk, ami ebben az időben nem volt egyszerű. A lánya nagyon szeretett minket és kis testvéreinek nevezett. A középiskolában („humanistisches Gymnasium”) a latint egy öregúr, Professor Held tanította, akit rettenetesen bosszantott az amerikai tankok zaja, amikor végigmentek az utcán: kis zömök ember volt, odafutott az ablakhoz, felkapaszkodott, kinyitotta az ablakot és elkezdett üvöltözni, hogy ne zavarják a tanítást. (Mi meg neveltünk.) 1945-ben pár hónapig Alkofenben, egy kis faluban laktunk. Én egy szobában aludtam Walter Bogenberggel, aki a háborúból jött éppen vissza. Apámmal gyakran elmentünk Frau Osterholzerhez, aki nagyon kedves asszony volt és élelmiszerjegyek nélkül is adott nekünk vajat, tojást és bizonyára még másat is. Erős, bajoros tájszólásban beszélt, apám nem értette soha, komoly félreértések voltak: apám egyszer a katolikus papról beszélt, aki nagyon intelligens volt és szerinte egyszer talán még püspök is lesz, Frau Osterholzer meg azt hitte, hogy a fiáról, aki autószerelő volt egy garázsban és nagyon csodálkozott. (Az öcsém meg én persze neveltünk.)

Amikor apám Münchenbe ment, eleinte egy Sedlacek nevű emberrel kellett a szobáját megosztania. Anyám súlyosan betegen kórházban feküdt, a főorvost Geheimrat Bergmann-nak hívták. Kétágyas szoba volt, vele szemben Liselotte Becker feküdt, azaz Lilo, akibe szerelmes lettem, még verseket is írtam hozzá németül(!), és később többször elmentem hozzá Adelheid utcai lakásába, nagyokat csókolóztunk.

Münchenben a gimnáziumban rajtam kívül még egy nem-német volt, Ronald Pajkuricnak hívták. Harald Reschke volt egy másik osztálytársam, aki verseket írt és később egy újságban egy megsemmisítő kritikát olvastam egyik kötetéről. Nekem a matematika nem ment túl jól, különórákat ezért Fräulein Bauertól kaptam.

A német irodalom különösen kényes tantárgy volt így közvetlenül a háború után, ezt egy olyan emberre bízták, aki nem volt náci és aki a telefonkönyvben így szerepelt: dr. Lothar Walter Saxofonist. Esténként egy éjjeli mulatóban játszott, néha el is késett és ilyenkor az első órán az igazgató helyettesítette. Felváltva megkér-

dezett mindenkit: „Wer war der Meister aller Meister?” A válasz természetesen Goethe, a születés és a halál évét és napját is tudni kellett. Amikor egyszer rám került a sor, én azt válaszoltam: „Georg Trakl”, azaz egy expresszionista költő, aki az első világháború elején a fronton öngyilkos lett. Dermedt csend, leültetett, de az osztálytársaimnak imponált.

A tanárunk kedve szerint olvasott fel verseket; tavasszal például azt mondta, hogy most a tavaszról szóló versekről beszélünk és Detlev von Liliencront olvasott fel nekünk. Nem minden osztálytársamnak tetszett ez, sokan a hagyományos irodalomtörténetet szerették volna hallani. Osztályunkban csak fiúk voltak, egy lány kivételével, akit Hannelore Westermayernek hívtak és akit egy páran mindig elkísértünk a villamosmegállóhoz.

Münchenben természetesen a kultúrát is „habzsoltam”: Thornton Wilder színdarabjait néztem a Kammerspiele im Schauspielhausban, az expresszionista költőket olvastam, a modern képtárban pedig a Blaue Reiter, elsősorban Fanz Marc festményeit néztem.

Biztos még sok más név és esemény is meghúzódik valahol az agyamban. És másokéban is. Vajon miért?

Február 1.

A FRIAS-ben (Freiburg Institute for Advanced Studies), aminek Pesten a Collegium Budapest felel meg, a spanyol nyelv professzora sok tizenkilencedik századbéli, meglehetősen elfelejtett regényt idézve, azt próbálta bizonyítani, hogy a papok között rengetegen elvesztették a hitüket, de ezt kifelé nem mutathatták. Nagy tiszteletben álltak, volt, akit még püspökké is megválasztottak. A legismertebb szerző, akit idézett, Unamuno. *San Manuel Bueno, mártir* c. regénye egy ilyen emberről szól. A nagyszámú közönség nagy érdeklődéssel hallgatta, sok hosszú és bonyolult kérdést is feltettek neki, amint ez már szokás Németországban, de arról persze illetlenség lett volna beszélni, hogy miért választotta ezt a témát. Azért, mert ő is elvesztette a hitét? Azért, mert fél a haláltól?

Február 13.

Kezembe kerül egy 1980-ban gimnáziumok számára kiadott szöveggyűjtemény első kötete, az ókortól Shakespeare-ig rengetegen szerepelnek benne. A válogatást megelőző ötven oldal „Művészet-valóság-érték” és itt a politikailag elkötelezettnek aligha mondható Weöres Sándor is szerepel. *Cselédlányok* a vers címe! Nagyon szép.

Február 17.

Paul Celan a huszadik század egyik legnagyobb német költője. Bukovinai származású, családját a nácik megölték, ő Párizsban telepedik le, de verseit németül írja, azaz az ellenség nyelvén. Sok verse megjelent magyarul, először Lator László, majd később Marno János kitűnő fordításában (Európa, ill. Enigma Kiadó). Én viszont csak

most vettem észre, hogy van még egy jelentős németül író bukovinai zsidó költő, mégpedig Rose Ausländer (1901–1988). Észak-Amerikában élt és Párizsban, ahol többször találkozott Celannal. Versei nem hasonlítanak híresebb kortársa verseihez, de nem rosszak, amit talán már az is bizonyít, hogy a Reclam kiadó kiadta őket 1994-ben kis sárga kötetként.

Február 20.

Rosenmontag, a farsang vége: nem tudom, hogy mondják magyarul. Három napig a freiburgi belváros legforgalmasabb utcája teljesen megváltozik. Tömegek lepik el, gyerekek boszorkánynak beöltözve, felnőtt férfiak rúzzsal az arcukon, idősebb nők lila parókával. A különböző csoportok más és más tarka öltözetben menetelnek, álarcra vagy álarc nélkül. A zenekarok többek között azt játsszák, hogy ez az év legszebb napja, és a tömeg erre lelkesen kiáltja, hogy „Ja! Ja! Ja!”. Mindenki virslit eszik vagy pizzát és pezsgőt vagy forralt bort iszik.

Február 23.

Egyszer megkérdeztem annakidején Mészöly Miklóst, hogy melyik az a magyar író, akit figyelmembe ajánlana. A válasz: Dalos Margit. Novelláskötetét (*Szénszünet Kapernaumban*) azonnal meg is vettem, de csak most kezdtem el olvasni. Mészölynek igaza volt. Hihetetlenül gazdag nyelv, a cselekmény alig követhető, egyszerre fut a múltban és a jelenben, Magyarországon és másutt. Bizonyos fokig José Lezama Lima kubai regényíró 1966-ban megjelent *Paradiso* című regényére emlékeztet, ahol szintén állandóan a múlt és a jelen között utazunk. Azzal a különbséggel persze, hogy Dalos Margit novellákat ír, a kubai pedig regényt.

Március 8.

Ma kezdődik egy négynapos ökológiai konferencia. 64 országból jöttek résztvevők. Jeremy Rifkin amerikai közgazdász nyitja meg. Kis ember, az öcsémre hasonlít. Nagyon jól beszél, arról, hogy 2050 felé egy „harmadik ipari forradalom” lesz, melyben Németország vezető szerepet játszik majd. Az egyetem legnagyobb aulája teljesen megtelt, a fiatalok a fal mellett szorosan egymás mellett állva hallgatták végig.

Március 11.

Axel Kentsch barátunk ma vasárnap egy nagyon különös helyen mutatta be festményeit: Freiburg egyik külvárosában egy hatalmas hodályban, ill. hangárban. Az ő képei mellett a legkülönbözőbb dolgokat lehetett ott vásárolni: giccses tizenkilencedik századbeli képeket, tükröket, bicikliket, jégsezekrényeket, stb. Egy fiatal nő hosszú előadást tartott a német költészetéről és kedvenc költőit szavalta, főleg Erich Kästnert és Heinrich Heinét. Kentsch csak kb. másfél óra múlva, azaz a vége felé került sorra, egy nő a Südwestfunkttól beszélgetett vele egész röviden. Tökéletes happening.

Március 14.

A szíriai politikai feszültségek és polgárháború miatt többször összeül az Arab Liga; a tévé mutatja az elnököt, aki felénk fordul és beszél. Neve: al-Arabi.

Március 17.

Két napra Párizsba utazunk. Hosszú sorban állás után sikerül megnézni Artemisia Gentileschi, egy híres tizenhetedik századbéli olasz festő nő kiállítását. Galériákba még gyakrabban megyek, mint múzeumokba, főleg a már kilencvenéves Denise René galériájába, aki mindig absztrakt képeket mutat; nála most Herbin nagyszerű színes képeit csodálom meg. Délután megnézem Roger Vitracnak ma már csak nagyon ritkán látható szürrealista darabját. Végül pedig elmegyek egy eldugott helyen, ott is hátul az ötödik emeleten rendezett és nehezen megtalálható Aksel Gallen Kallela kiállításra. Nem értem, hogy miért akartam okvetlenül megnézni ezt a finn festőművészt, a képek nem is olyan túl érdekesek. De valahogy a fejemben volt a név, biztos valamilyen gyerekkori emlék.

Visszaúton közvetlenül Strasbourg előtt egy hatalmas reklámtábla: „Restaurant á l’abattoir”. Azaz Mészárszék Vendéglő.

Március 20.

„Szíveskedjenek befáradni”. Ez a különösen udvarias mondat egybekapcsolja a szívet és a fáradtságot.

Március 23.

A sajtó, a tévé, mindenki állandóan Mohamed Merahról, a 23 éves toulouse-i tömeggyilkosról beszél. Nekem erről Erostrates jut eszembe, aki az ókorban 356 körül felgyújtott Efezusban egy templomot, hogy így bekerülhessen a történelembe. Halálra ítélték és a nevét nem volt szabad kiejteni.

Freiburgban sok török él és most nemcsak Franciaországban, hanem itt is félnek a reakcióktól. Az utcán ma mindenfelé röplapokat osztogattak: a mohamedánok a béke, a szabadság és a női egyenjogúság hívei.

Március 25.

Ma délután megnéztem egy érdekes, feministának is nevezhető libanoni filmet, és feltűnt nekem, hogy én voltam az egyetlen, aki csak úgy beült a terembe. Mindenki hozott magával valami enni-innivalót, a legtöbben egy óriási zacskó pattogatott kukoricát, amit egyébként sohasem esznek, csak moziban.

Április 11.

Az ünnepnapokat megint Bretagne-ban töltjük, apósomnál. Nagy kertjük van, és ott mindig dolgozgat egy ezermester, mindenhez ért, kaszál, falat fest, nagyon ügyes ember. Meséli, hogy most lett hetven éves. Amikor megtudja, hogy magyar vagyok,

mondja, hogy nemrég ő is járt ott, félúton Bécs és Budapest között. Protestáns, ami Franciaországban ritka és ott talált hitfelekre. Mondom, akkor az biztosan Győr lehetett és kezdem betűzni a város nevét, de ez nem mond neki semmit: kiderült, hogy analfabéta.

Április 22.

Amszterdamban vagyok és együtt vacsorázok három holland, azaz magyarul nem tudó, gyerekemmel. A legfiatalabb színész, ő az egyetlen, aki ragaszkodik Hollandiához. A középső épp most készül Dublinba, a legidősebb Kairóban dolgozik, fia pedig (azaz unokám) Lettországból, Rigában keresi a kenyerét. Vajon ez a kozmopolitizmus normális, vagy csak az utóbbi években terjedt el ennyire?

Április 30.

A sumér irodalom a legrégebb a világon, Krisztus előtt több mint 2000 éve keletkezett. Ugyanabban az időben és ugyanott valaki verseket is írt: egy nő. A világ legrégebbi egyetemét nem Olaszországban alapították, hanem Marokkóban, pontosabban Fezben, a nyolcadik században, ez is egy nő munkája. Ezer körül pedig egy nő írta az első japán regényt, mert a férfiak csak kínaiul írtak, az volt az előkelő nyelv.

Május 16–21.

Öt napra Görögországba repülünk, pontosabban Poros és Hydra szigetére. Feltűnik, hogy milyen sok okos emberrel találkozunk. Poros csodálatosan szép, szállodánk a sziget egyik végén van, onnan félórás séta napsütésben a sziget másik végéig; a túlsó oldalon Galatasaray, gyönyörű látvány. Hydra talán még szebb, oda rengeteg turista járt és jár, sok híres művész. Egy ottani vendéglőben hihetetlenül jól ebédelünk, talán a legjobb ebéd életemben. A komp késő este visz vissza Porosra, Sophie lát egy jó fodrászüzletet, és mivel sok időnk marad, itt nyíratom meg a hajamat. A fiatal és nagyon kövér fodrásznő csak görögül beszél, de jól dolgozik, ez a lényeg.

Június 4–7.

Nincs új könyvem, de azért a könyvhétre Pestre repültem. Megint rengeteg a könyv és az író, elsősorban a Vörösmarty téren, de az Írók Boltja mellett is, ahol Nagy Bernadett megállás nélkül fényképez, engem is többször, egyszer Bacsó Béla és Márton László között.

Kicsit csalódtam, Nadas Péter nincs ott – akkora sikere van külföldön, hogy már a Nobel-díjat emlegetik – Esterházyt és Heller Ágneszt se látom. Juhász Ferenc és Barnás Ferenc dedikálják nekem új könyvüket. A Gondolat Kiadó csodálatosan gazdag könyvkereskedésében sikerült megszerezni még egy Dalos Margit kötetet. Megvettem Ungvári Tamás művészetelméleti munkáját és azt a különös módon csak magyarul kiadott Vasarely Victorról szóló könyvet, melyben Denise René és Catherine Millet beszélgetnek a mesterről (magyarul!).

Szörényi László meghív a holland nagykövet hatalmas rezidenciájába, ahol egy nagyon érdekes előadást tart nagykövetfeleségeknél (rajtam kívül csak egy férfi van a teremben). Többek között azt meséli, hogy egy kínai germanista kb. száz évvel ezelőtt német fordításban olvasta Petőfi verseit és annyira megtetszettek neki, hogy lefordította a verseket kínaira és most Petőfit az iskolákban tanítják, mint a legnagyobb európai író, messze Shakespeare előtt!

Hetedikén egyedül ülök a minibuszban, ami kivisz a repülőtérre, és elbeszélgetek a sofőrrel. Hihetetlenül művelt. Idézek egy verset és amikor azt mondom, hogy ezeket a sorokat Babits írta, kijavít: nem, Kosztolányi. Egyébként nem ez az első eset, hogy jól beszélgetek egy sofőrrel. Nantes-ben egy sofőr lassan vitt végig a városban – volt időnk a repülőtértől a vonatig – és ő mint egy szellemes, jól beszélő idegenvezető lépett fel.

Június 15.

Ma hajnalban felébredés előtt megállás nélkül – százszor-ezerszer – két név fut át az agyamon: Evo Morales és Leni Riefensthal.

Június 21.

Ma hajnalban viszont nem egy vagy két név jelenik meg a fejemben, hanem egy hosszú szám: 2736895. Nagyon sokszor. Talán egy telefonszám? De hol, melyik városban?

Június 22–24.

A FRIAS-t (Freiburg Institute for advanced Study, a Kollégium Budapest itteni megfelelője) anyagi okokból nemsokára meg fogják szüntetni, de most még rendeztek egy nagyon érdekes, többnapos konferenciát az avantgádról. Egy orosz szakértő a múlt század eleji ottani futuristákról beszélt, Majakovszkijról, Burljukról, Hlebnyikovról, akiket egyébként – ezt külön megkérdeztem az előadótól – nem Sztálin ölelt meg. Philippe Dagen egy francia műkritikus, akinek sokat adok a szavára, azaz sokszor nézek meg Párizsban kiállításokat az ő cikkei alapján, a francia avantgárdot mutatta be, Forgács Éva, egy Amerikában élő magyar művészettörténész pedig – akivel jól elbeszélgettem magyarul – a közép- és kelet-európai, főleg a cseh, lengyel és magyar művészetről tartott egy nagyon érdekes előadást, a hihetetlenül primitív szocreál művészettől – boldogan mosolygó munkások és parasztok napsütéses táj előtt – egészen Fehér Lászlóig, tehát nem csak a régebbi korról beszélt, hanem bevont minden olyan későbbi művészetet is, ami Rákosiék szemében gyanús volt.

A szocreál művészetről egyébként Camus úgy nyilatkozott annakidején stockholmi beszédében, amikor átvette a Nobel-díjat, hogy amikor szocialista, akkor nem realista, és amikor realista, akkor nem szocialista.